

Fonetične posebnosti v jeziku Kolemonevega Žegna.

(Spisal Fr. Pečar.)

Slovenski Kolemone-Žegen¹⁾ je važen vir za spoznavanje pravega narodnega govora iz druge polovice XVIII. stoletja. Ves naslov knjige se glasi: „To je ta pravi inu tazieli Colemone-Shegen. Kateri je biv vkeleranje taprvevo bart vdrukan vtam lete: 1321 noi v latinshzhei shprachi unkei dan: potam pa nanemshko sedei pa ta pravo bart nasovenjo nonovo kuhan inu frishno pazhan. D. K. o. R.“ Na drugi strani omenja pisec vsebino in namen knjige: „Te bukve so skrivnah rezhi sapopadk te bucve so pouhne boshie mozhi noi vsah ta svetah inu gvavtno kraftnah molitv. Inu shegnov: katere molitve inu shegni majo vso muezh inu gvout boshjo vsabe sapopadano da samorjo zhloveka prad grieshi noi prad uso shkodo varvati na dushi noi na telesi.“ Kolemon je bil baje papež, zakaj na strani 50. beremo: „Spet an vesok S. shegen od Kolemone papasha venka dan.“ Knjiga ima obliko navadnih mašnih bukvic in obsega na 283 straneh naslov, predgovor in 71 poglavij razne vsebine. Zadaj so pridejane še tri podobe in sicer sv. Jožefa, sv. Ignacija S. in sv. Sebastijana. Že iz naslova razvidimo, da je pisec slabo poznal Bohoričev črkopis. Za sikavca *s* in *ž* rabi mu navadno *s*, prav redko *S*, za nebniaka *š* in *ž* pa le *sh*; o Bohoričevih črkah *S*, *Sh* (*S* s kljukico spodaj) in *sh* pa niti sledi ni. Mnogo znakov pa je vzela pisec iz ptuje in sicer nemške grafike, n. pr. stavlja se *c* za *k*: „ti bosh vidov marakl cai sano muezh ma ta molitov cader je vgnadi boshjei storiana“ str. 4, podvaja se srednji *l* — „o visoko vriedni nabeshzhi Krall“ 35 in *h* stavlja za *t*: „te pra S. Shegen katierega je nash lubi Gospod Jesus Kristus zhries svojo isvolano mathar srekov“ 48. Kot paleografično posebnost je treba omeniti polglasnik in irrationalni glas pred *r*, *l*, *n*, *m* se zaznamujeta z dvopičnim *ě* in *ī* ali *z e* in *i*, prav pogosto pa se irrationalni glas pred *r*, *l*, *n*, *m* niti ne zaznamuje, n. pr. „spet an vėsok noi gvavtno kraften Shegen“ 10, „Spet an mozhen Shegen dajě tedei shebrash kader si vanei riezhi uskrbi“ 11, „Oh vesoko vriedni Bug“ 35, „visoko vriedni nabeshzhi Krall“ 35, „daimene kar kēnēmam“ 35, „terna katera sta bēva tvoje pra S.S. Shnable Krishama skues vtekniana“ 18,

¹⁾ Ta spis priobčujemo, da bodo čitatelji lahko sodili o znanju pokojnega Pečarja, katerega življenje opisujemo v današnji številki. Sicer pa je „Kolemone-Žegen“ izšel večkrat in tudi menda nima vselej jednakega naslova. Prav bi bilo, da bi kdo razložil, v kaki zvezi sta „Kolemone-Žegen“ in „Duhovna bramba“, ki se nahaja tudi pogostoma med ljudstvom in v kateri je tudi tako zvan „Kolemonov žegen“. Te „Duhovne brambe“ sta mi bila v rokah dva izvoda: jeden koroški, iste starosti, kakor tu opisani Kolemone-Žegen, jeden štajerski iz sedanjega stoletja. Morda o priliki o tem kaj več. — Uredn.

„nabojo mogli mena k shkodi biti nabvase noi natielese“ 15, „kamen, pvamen 42, kamn, pvamn 10, serze 6, zērze“ 18 itd; ne rabi piscu za glas *ōō*, kakor se govori dolgo naglašeni *o* tudi v nekaterih drugih slovenskih narečjih, n. pr. v bolškem: „būožec, būog za bōžec, bōg“. Urban Jarnik pravi o tem znamenju: „Na Koroškem jih veliko reka Bueg, rueg, otueg itd. — nesrečno navadno *ue* se mi drugje na zdi biti, kakor le z oglasnikam v podarovanu *o*.“ („Kres“ IV., str. 99.) Za glas *i* rabi prelagatelj prav redko *r*, n. pr.: „synka 46, gryshnik t. j. grišnik“ 67. Toliko o črkopisu!

Po refleksu staroslovenskih polglasnikov *ь* in *ъ* moremo slovenska narečja deliti v dve veliki skupini: v severno-iztočno in jugozapadno. Ali severno-iztočna skupina dandanes v refleksu trdega polglasnika ni več jedina. Severno-iztočno skupino moremo zopet deliti v dve manjši skupini, v zapadno in iztočno. V prvih odgovarja staremu polglasniku *ь* v naglašeni in dolgi zlogi *e*, v nenaglašeni in kratki pa polglasnik, v zadnjih pa, v nenaglašeni in naglašeni zlogi, jednako *e*. Da so bila koroška in štajerska narečja nekdanj v refleksu starejšega *ь* jedina, za to govore nekatera štajerska narečja, kjer se govori za *r* (spodaj s kolo-barčkom) glas *er*, kakor poročja Oblak v razpravi: „Doneski k historični slovenski dialektologiji.“ („Letop.“ l. 1890., str. 187.) Na Kranjskem pripada k severno-iztočni skupini borovsko narečje, ki se govori v skrajni gorenjski dolini od potoka Belice do rateškega razvodja.

Refleks trdega polglasnika *ъ* nam jasno kaže, da spada jezik „Kolemonevega Žegna“ v oblast koroških narečij. V dolgi zlogi je nadomestil stari *ь* pravilno *e*, n. pr. meshnik 26, mesha, stsl. mēsha, teden 12, stsl. tēdēdē, zhest 35, stsl. čēstē, vendar beremo tudi zha-stitlive 47, zhasti vriedni Bog 55, ven, venka 32, zraven, unkei 1, natekni 168, stsl. tēknati, testi 4 iz tē jsti, cfr. nsl. nēmam po Miklosichu iz ne jmam (Gramm. I. 7) zraven tifti — katierega je kershzhvov vpotoze jordane tifti pridi zhries mene dones 47, pamekni 43, pomenkanje 18, del 7. V kratki zlogi pa ga nadomestuje polglasnik, ki se zaznamuje mnogokrat z dvopičnim *ě*, največkrat pa z *e*, n. pr.: „kader jē na ani vēsi ogin vēna 7) ano mi pēse“ 22, nēs, stsl. dēsē 16 in dēsēs (Gramm. I. 16) zraven dones 47, pēkov 25, stsl. pēklē, zhe-shzhena 72.

Posebna karakteristika jezika v Kolemonevem Žegnu je prehod navadno etimologičnega *e* pa tudi stsl. glasov *ě* in *ē* v glas *a*: v tam lete, potam, pazhan 1, prad 2, zhvovak, pearnasle, pamatno, bodash 3, varjema 4, ana

sina 13), pra = pre 7, sveshajo 93, na zhadne besiede 93, ozhash 141, poidash 140, jemnujata 155, samlo 147, nabes 167, srabra 186, shana 231. Prehod *e* v *a* nastopa v raznih koroških narečjih, posebno razvit pa je v rožanskem narečju.

Stari *ę* se večinoma nadomestuje z glasom *e*, n. pr. spet 10, stsl. съпетъ in опетъ, srezho 3, stsl. srešta.

Staroslovenskemu *ę* odgovarja navadno *ie*, redkeje *i* in *e*, n. pr.: stiemi 3, v potriebah 3, vierni 4, vero 161, vier gen. plur. 55, priedi 6, dievajo 8, devo 171, dele 173, v hlievah 8, riezhi 11, per ziestah 29, na zefte 8, zviet 99, sviesde 28, sviesda 236, zhovieshzhei 110, poviem 251, resvitlov 199, biv 174, stsl. bělъ, bieu 175, liep 174, neshzhiet 253. Večkrat beremo *en* za *ę* v besedi venzhen — ta venzhna resniza 4, tu venzhnu vesele 35. Zanimivo je, da *ie* in *i* nastopata navadno tam, kjer ima tudi srbski jezik *ie*, *e* pa le tam, kjer ima tudi srbsčina *e* za *ě*: za srbski zvezda, svieća, rieć imamo tudi v Kol. Žegnu vedno sviesda, svizha,

riezih, za srb. cesta, věra, dělo, navadno cesta, vero, delo, rezhi, redkeje nahajamo: per ziestah 29, riezhi 11. Koroščina je torej nekdanj razločevala med refleksom kratkega in dolgega jata. (Glej Rad jugoslav. akad. znan. in umjet. knj. XLIV., str. 81.) Tudi nenaglašeni jat nadomestuje se z *e*, n. pr.: deviza = devica 10, 13, zelu telu = zelû telû, v naslovu pa beremo: ta zieli = ta celi. Ker se tudi v refleksu stsl. *ę* jezik Kolemonevega Žegna in gorenje rožansko narečje vjemata, smemo trditi, da je pisec Kolemonevega Žegna govoril narečje, ki je bilo rožanskemu jako podobno. Da pisec ni govoril čistega rožanskega narečja, govori konservativnost glasú *o* v nenaglašeni zlogih. Le redko nastopa vokal *a* za *o* v nenaglašeni zlogih, n. pr.: besiede criftusave 4, magozhen 28, stanovitraft 51 (beri stanovitnaft), devizhnaft 135, Jeshushavo, saparedama 276. Ravno ta fiziološka prememba je posebna karakteristika rožanskega narečja, in iz „koroško-slovenske prisege od leta 1601.“ vemo, da se ni pojavila šele včeraj. („Kres“ V. let., str. 85.) (Konec.)

Prof. Ant. Bezenšek nam naznanja to-le:

Početkom januarja stopi „Jugoslavjanski stenograf“ v VI. tečaj v novi obliki, povečanem obseju in z obilnejšo vsebino, uredovan po svojem poprejšnjem programu.

Imel bode novo posebno prilogo: „Glasnik, kulturno-zgodovinski za južne Slavjane“ s slikami.

Izhajal bode mesečno (razven avgusta in septembra) v zvezkih po 2½ tiskane pole (okolo 40 strani velike osmerke) v slovenskem, hrvaškem, srbskem in bolgarskem jeziku z latinico in cirilico.

„Jugoslavjanski stenograf“ prinaša članke o svoji stroki, potem o pisanji sploh, o pisalnih strojih itd.

„Glasnik“ pa ima sledeče oddelke: cerkev in šola, književnost in umetnost, glasba in gledišče, naravoslovje in potovanje, trgovina in obrtnija, promet, društvene vesti in raznoterosti. V vsakem oddelku se nahajajo dopisi ali kratke vesti (novine) iz raznih krajev na slavjanskem jugu. Na ta način

se spoznavamo vzajemno ter se lahko razumevamo med sabo, kakor to bratom pristoja.

V novejšem času se zanimajo celo večji narodi za svoja posamezna narečja, če tudi imajo občni književni jezik; kako bi ne mikalo tudi Slovenca. spoznati jezik in kulturne odnose svojih bližnjih bratov.

Tudi zanimanje za stenografijo raste od dne do dne.

Naše geslo je: *Spoznajmo se, razumimo se!* In v tem smislu hočemo z božjo pomočjo tudi zaneprej delovati, računajoč na podporo prijateljev te ideje.

Cena listu zajedno s prilogo ostane ista, pri vsem tem, da bo list skoraj trikrat večji od prejšnjih letnikov, t. j. za celo leto 2 gl. 50 kr.

Naročnina se pošilja z mednarodnimi poštnimi nakaznicami podpisanemu uredniku, ali pa gospodu Dragotinu Hribarju v Celji, kder list izhaja.

V Plovdivu, dne 1. decembra 1894.

Naznanilo. Zopet je izšel „Popotnikov koledar za slovenske učitelje 1895.“ Sestavil in založil Mihael J. Nerat, nadučitelj in urednik „Popotnikov“ v Mariboru. Slovenske učitelje nujno opozarjamo na ta koledar, ki stane eleg. vezan 1 gl. 30 kr., nevezan 1 gl.

Popravek in pojasnilo. Na str. 574. minulega letnika se je vrnila pomota, na katero nas je opozoril prijatelj listov. Pod naslovom „Ruska književnost“ naj se tam čita pravilno: „O bohatýrském epose slovanském. Pojednava Dr. J. Máchal. Č. I.: Préhled látek v boh. epose slovanském. V Praze

1894.“ Knjiga je češka, a naš poročevalec jo je stavil v „rusko književnost“, ker obdeluje deloma ruski epos.

Ker urednik ne more imeti vsake knjige v roki, mora se zanašati na točnost in natančnost poročil: zaradi tega vljudno prosi mile sotrudnike, naj so v znanstvenih sestavkih, zlasti poročilih, skrajno natančni.

Z lanskim letnikom (l. 1894.) „Dom in Svet“ — a še lahko mnogim postrežemo.